

SAVREMENI MEDIJI – (DIS)KONTINUITET JEZIKA)

Sažetak

U radu se bavimo pitanjima koliko je moguće u današnjem trenutku sagledati promene koje u jeziku donose sobom nove tehnologije i savremeni mediji u jeziku i kulturi. Pa našem mišljenju, a na primeru onlajn novinskih članaka, kontinuitet jezika kakav je bio i pre savremenih medija nije sporan, a novine koje on donosi sobom jesu pre svega u kombinaciji i oblicima strukturiranja diskursa/teksta.

Tehnološki napredak i uticaj na kulturu

Savremeni mediji unose određene promene u naš svet. Neke su promene očigledne, ali je njihov značaj teže odrediti u okviru jezika i kulture. Svaki tehnološki napredak u ljudskoj istoriji imao je društvene i kulturne posledice koje su često bile teško sagledive u periodima kada se počinjao primenjivati, bar za ljude koji su mu bili svedoci, ali ni kasnije nije mogao u potpunosti da se sagleda njihov značaj. Navešćemo dva primera, doduše dosta različita, koja to ilustruju.

Gutenberg i reformacija. Neosporno je da je štampa bila velika istorijska promena. Gutenbergova tehnološka inovacija, stvaranje štamparije u modernom smislu reči (1439) imala je za posledicu omasovljavanje pisane reči, širenje znanja i ideja. Sve se to najbolje videlo tokom reformacije. Pišući o uticaju štampe na uspon ovog verskog pokreta početkom 16. veka, Edwards (1994), tvrdi da su protestantski sledbenici daleko više objavljivali u poređenju sa katoličkim protivnicima. Navodi da su na nemačkom govornom području spisi Martina Lutera dominirali u poređenju i sa drugim protestantskim izdanjima, njih 17 velikih izdavača (za period 1518-1525), a u toku njegovog života objavljeno je i štampano pet

puta njegovih više polemičkih spisa nego što su njegovi katolički protivnici objavili (Edwards, 1994:1). U kojoj meri je taj uticaj štampe bio bitan za reformatorski pokret, s obzirom na pretežno nepismeno stanovništvo u to vreme, stvar je dugih i neokončanih rasprava, ali se ipak smatra da je objavljivanje reformatorskih spisa u štampanoj formi jedan od izuzetno bitnih činilaca uspeha reformacije (Edwards, 1994: 2). Autor zastupa stav da je štampana reč imala ne samo tehničku, pomoćnu ulogu, već je sigurno zaslužna za širenje “subverzivnih poruka brzinom koja je bila nemoguća pre toga” (Edwards, 1994:7)

Dakle, umešnost i razumevanje upotrebe tehnološke novine bile su na strani jedne strane u sporu prema širenju svetih spisa u štampanoj formi a pogotovo na nemačkom jeziku, i to protestantske. Iako je i pre Lutera bilo štampano niz prevoda Biblije ili delova Biblije, otpora je bilo velikih, i to ne samo među katolicima. Tako je čak i jedan pristalica reformacije, Johann Geiler iz Kaisersburg-a, smatrao da Sveto pismo ne treba objavljivati na nemačkom jer je to kao da dajete “nož u ruke detetu da sam sebi seče hleb”, koje može samo da se povredi, već ga mogu čitati i tumačiti samo oni koji su zaista u stanju da ga razumeju (Wood, 1969: 96).

Orson Vels i radio. Sledeći tehnološki momenat jeste razvoj elektronskih medija, radija i televizije, a potom i digitalnih medija. U početku, kao i kod svakog tehnološkog napretka, fascinacija napretkom tehnologije postavila je pitanja uticaja medija kako na društvo tako i na nove mogućnosti koje ona pruža. Ilustrativan je primer uticaja radijskog “prenosa” invazije Marsovaca na Zemlju koji je 1938. godine koje je kreirao Orson Vels, prekinuvši “prave” vesti da bi započeo svoj komad *Rat svetova*. Sutradan je u novinama objavljeno da su milioni, ili bar desetine hiljada slušalaca počeli da se pakuju i beže, tražeći spas. Koliko je to zaista istina ne zna se sasvim pouzdano, ali priča o efektu ovog radijskog komada je dugo vreme ponavljana kao istinita. Danas mnogi misle da je sama vest o bežanju uplašanih ljudi bila preuveličana novinska vest. Bilo da je mnogo ljudi poverovalo u vešto izvedenu radijsku dramu ili u sutrašnjju, preuveličanu, dakle, ne sasvim istinitu, vest, u svakom slučaju je interesantno kao ilustracija moći koju ovaj novi medij imao (a ima i danas), da izazove “neposrednu” reakciju velikom brzinom.

Savremeni mediji

Ovi ilustrativni primeri su vezani za određene tehnološke pomake u daljoj istoriji. Čini se, kada danas posmatramo savremene, digitalne, e-medije, da su tehnološke inovacije kojima smo svedoci dosegle neslućene razmere, jer različite informacije su nam dostupne u kvantitativnom pogledu i u pogledu bliskosti udaljenih izvora u daleko većoj meri nego ikada pre u istoriji. Kakve će stvarno biti posledice po kulturu ove nove tehnologije možda je moguće nazreti, ali se često i preteruje. Tako se Crystal (Crystal, 2008) bavi popularnim shvatanjima o uticaja poruka preko mobilnih telefona na jezik, ne samo engleski nego poredi sa drugim jezicima, i pokazuje da se već postojeća jezička sredstva upotrebljavaju u okvirima nove tehnologije, dok su stvarne promene manje značajne.

Slično o „mitovima“ vezanim za moderne medije govori i Snoddy, (Snoddy, 2003). Iako je njegov tekst izašao nekoliko godina pre Kristalovog, smatramo ga ilustrativnim ne samo po tematici kojom se bavi nego i zbog činjenice da su se njegovi stavovi, bar tokom ovih petnaestak godina koje su protekle do danas, pokazali ispravnim. Naime, predviđajući dalji razvoj ove savremene tehnologije, smatra da ćemo vrlo brzo imati mogućnost da koristimo, i to prilično jeftine sprave koje će objedinjavati kompjuter, televiziju i telefon (a to će usloviti: *The Death of Distance*), on već tada navodi podatak da je broj slušalaca radija, kome je predviđeno laganost nestajanje verovatno još sa pojavom televizije, a još više savremenih medija, sve veći, što pokazuje da se bar jedan mit nije ostvario (Sboddy, 2003:19). Takođe ni štampani mediji, novine i časopisi nisu nestali iako je tada već bilo moguće pratiti vesti na internetu. Jedan od razloga, po njegovom mišljenju je da se kraće vesti čitaju možda na internetu, ali da često želimo da pročitamo i duže tekstove, a tada zapravo pribegavamo štampanoj formi. Interesantno je da pažnju posvećuje još jednom uverenju – da će engleski jezik postati dominantan jezik interneta, pa posledično tome i u ostalim domenima, ali kako navodi, engleski jezik jeste jezik koji je u početku korišćen i za telefonske poruke i internet, ali se s razvojem tehnologije, njenim širenjem i u krajnjoj liniji finansijski sve pristupačnijem opsegu, i to brzo promenilo, te se sve više koriste mnogi drugi jezici u komunikaciji putem medija nego što je to slučaj sa engleskim jezikom

(Snoddy, 2003: 25).

Uopštavajući svoje razmišljanje, ovaj autor zaključuje da je ideja da idemo kao unifikaciji svekolike i raznovrsne kulture zapravo netačna. U stvarnosti, dešava se to da će se razne “tehnološke sprave” i sve što one mogu da pruže svesti na to da će pojedinci moći da biraju svoje programe i upotrebe, da čitaju i gledaju i slušaju ono što ih interesuje, a ne ono što je programski negde određeno (Snoddy, 2003:25).

Pokušaćemo dalje da izdvojimo uočene promene u jezičkim obarscima koji su vezani za savremene medije i jezik.

Savremeni mediji i jezik

S obzirom na obimnu literaturu o značaju savremenih medija za jezik i kulturu uopšte nije neobično da se literatura o toj temi sve više uvećava, što je verovatno takođe posledica digitalizacije i sve veće dostupnosti različitih materijala, pa i razmene rezultata različitih istraživanja u oblasti humanističkih nauka pre svega, ali ne samo njih.

Tako se analiziraju kako digitalni mediji uopšte tako i posebne teme koje proizilaze iz primene digitalnih medija, uključujući i jezičke, a posebno vezane za tekstualni, diskursni nivo. Tako, samo u jednom zborniku radova (Tannen, D. i Trester, A.M, 2013), pod nazivom *Discourse 2.0. Language Media*, analiziraju se društvene mreže, igrice, metadiskurs o jeziku na *you tube-u*, *Flickr-u*, čestitkama, *Facebook* poruke i postovi, onlajn diskusije, elektronska pošta.

Upštenije posmatrano, savremeni digitalni mediji imaju višestruke funkcije i upotrebe. Jednu od klasifikacija primene savremenih medija daje Manevich (2013) i prenosimo je u skraćenoj verziji: Stvaranje kulturnih artefakata (između ostalog tekstova vesti), Pristupanje, skladištenje i kombinovanje takvih artefakata; Davanje informacija i njihovo širenje (sharing); Komuniciranje sa drugim ljudima; Učešće u interaktivnim igrima i događajima (igrice); itd. Neki od programa koje navodi su ključni za funkciju stvaranje kulturnih artefakata: Microsoft Word, PowerPoint, Photoshop, Illustrator, InDesign, Final Cut, After Effects, Maya, Blender, Dreamweaver, Aperture, i druge. Drugi su važni za funkciju Pristupanja, skladištenja i kombionavnje kulturnih artefakata: Firefox, Chrome, Blog-

ger, WordPress, Tumblr, Pinterest, Gmail, Google Maps, itd. (Manevich, 2013: 23-24). Ono što je karakteristično za ove medije je “hibridizacija”, kako autor naziva kombinovanje pisane reči, slike, videa.

Upravo iz ovog bogatstva primene digitalnih medija prozilaze i neka obeležja istraživanja jezika u medijima. Jedna od zajedničkih crta koje se uočava u oprimeni nove tehnologije je multimodalnost. U vezi sa multimodalnošću, dovoljno je pogledati neke od ovih radova, i videti da mnogi od njih takođe postaju “multimodalni” u smislu sadrže slike kojima ilustruju “multimodalne kombinacije”: slika iz videa plus transkribovani govor (u: Tannen, 2011: 16, 17, 18, i dalje). Ističu se konstatacije da se konverzacija ne samo upotpunjuje, nego i sve više kombinuje slika, video i tekst – na tekst se odgovara slikom/videom, na video se odgovara tekstom i sl. (Herring, 2013). Ovo samo napominjemo, jer multimodalnost zaista s novim programima postaje sve dostupnije sve većem broju korisnika, ali ćemo se ipak posvetiti u ovom radu posvetiti nekim, po našem mišljenju značajnijim za našu temu, karakteristikama jezičke komunikacije putem svremenih medija.

Promene koje se uočavaju u organizaciji teksta čine se novim. Tako na primer, Diana Lewis (2003) posmatra onlajn vesti kao žanr koji odstupa od klasičnog novinarskog žanra. S jedne strane, kazuje kako o nekom događaju mogu da izveštavaju ne samo novinske agencije, već i razne međunarodne organizacije, svedoci događaja koji su se zatekli na mestu, i svi drugi zainteresovanui da objasne, prikažu, prokomentarišu. S druge strane je čitalac, ili bolje, primalac vesti daleko “aktivniji” nego što su čitaoci štampanih novina. Dok je novinski tekst imao formu “obrnute piramide”, gde se od najvažnije informacije ide ka sve detaljnijim i manje važnim informacijama, a u radijskom i televizijskom prenosu dominiraju neke osobnosti govornog i razgovornog jezika, u onlajn vestima nalazimo kombinovanje malog ekrana i ogromnog kapaciteta za skladištenje informacija. Navodi kako se insistira kod obrazovanja onlajn novinara da uče da pišu dobre “parcijalne informacije” (*information chunks* Lewis, 2003:96-97). Umesto jednog dugog narativa, sada imamo kraće narative ili čak delove narativa koji se intertekstualno kombinuju u jedan veliki, višetekstualni i multimodalni narativ. Tako se pasusi u narativu svode na jednu ideju, ili jednu rečenicu, (Lewis, 2003:99) a sve lakši pristup vizuelnoj informaci-

ji utiče da ona postaje dominantnija dok je tekst (*word*) sve kraći. Ipak, većina učesnika u dijalogu, pošto ona analizira vesti i komentare na vesti, pored ostalog, zaključuje da se stavovi razvijaju i u dijaloškoj formi (mada mnogi komentari ostaju bez odgovora).

Naravno, oavkva “heteroglosija”, odnosno “intertekstualnost” ili “polifonija” javlja se i u drugim dijaloškim formama na internetu, i o tome se dosta piše. Savremeni mediji utiču na stvaranje “novih konvencija”, te se govori o “fluidnosti” žanrova i upotreba koje stvaraju novu kulturu komunikacije.

Međutim, u kojoj meri je to stvaranje novih žanrova ili samo primena starih u novom formatu, možemo da ilustrujemo i ovim primerom iz literature (Guo, L. et al. 2011). Izveštavajući o aspektima dveju promena u obrazovnom postupku: neformalnom učenje u formalnom okruženju, kao i stavljanju težišta na jezik kao samo jedan od načina komunikacije, odnosno na potrebi korišćenja više medija u cilju uspešne komunikacije i u učionici, autorke citiraju jednog od studenata koji su imali zadatak da naprave jednu štampanu prezentaciju sa slikama i grafikonima i jednu multimodalnu, video prezentaciju, a koji je eksplicitno rekao da su do ideje kako da naprave svoju prezentaciju došli oslanjajući sa na “druge brošure.” (Guo, L. et al., 2011:79). U celini gledano, učenici su kombinovali svoja postojeća znanja i pristupačne im modele kako bi odgovorili na ove zadatke.

Sličan zaključak smo stekli i mi analizirajući novinske onlajn forme. Navešćemo dva primera iz Večernjih novisti onlajn (www.novosti.rs)

Prvi primer je izveštaj o izjavi ministra kulture Vladana Vukosavljević: “Zaštita ćirilice i jezika važni za kulturološki opstanak” (*Večernje novosti*, 10. juni 2017.). U poređenju sa štampanim člankom, samo se raspored fotografije i tipografska forma razlikuju. Umesto uvučenog prvog reda pasusa, u onlajn varijanti pasusi su razdvojeni praznim redom. Ukoliko postoji istaknuti uokvireni deo, odštampan masnim slovima u štampanoj verziji u onlajn verziji je takav deo zadržan, ali na kraju teksta i neukviren. Onlajn verzija sadrži i kategoriju “srodne vesti” (u ovom slučaju to su: Čuvar ćirilice iz Danilovgrada odbranio svoje radno mesto, Đaci u Crnoj Gori brane ćirilicu, Vasojevići štite ćirilicu, Studenti iz regiona podržali mere za zaštitu ćirilice,) što bi daljim pregledom rezultiralo uvećanjem broja tekstova o ćirilici. Sledi i spisak vesti iz iste rubrike, kao i reklame koje nemaju veze s rubrikom ili navedenim člankom.

Posebno nas interesuje tzv. “intertekstualnost”, “polifonija”, koje se u ovom slučaju mogu odnositi na interesantni deo onlajn teksta pod naslovom “Komentari”: Od ukupno 11 komentara, samo je na jedan komentar odgovoreno od strane narednog čitaoca vesti, te je uspostavljen karatak dijalog. Navešemo obe replike:

Komentar 1. Rade55: Srbija nestaje a oni se zamlaćuju s ćirilicom,

Komentar 2: Немања: Зато и нестaje, што је све српско за поједине “zamlacivanje”.

Kao što je više nego jasno u ovoj razmeni replika, dok je prvi komentator negativno procenjuje izjavu ministra o državnoj brizi za ćirilično pismo, dotle drugi, vrlo ilustrativno odgovara i to simbolički koristeći pismo ćirilicu, zamerajući i upotrebu latinice i sadržaj komentara Radeta55.

Naš drugi primer je iz sportske rubrike (*Večernje novosti*, 13. decembar 2017.). Naslov članka: Fudbaleri Partizana i Crvene zvezde odigrali su danas u Beogradu nerešeno 1:1 u poslednjoj utakmici prvog dela sezone u Super ligi Srbije. Ovde je daleko više komentara: 77, pa i dijaloga:

Radovan Treci: Grobari budite realni i recite dal je ovo bio penal, (i odgovor:)

Vožd: Bio je.

Drugih dijaloga nema, već samo pojedinačnih komentara. Neki od sagovornika, komentatora, više puta se javljaju. Leksika i komunikacija između sagovornika je naravno i življa i primerenija navijačima ovih klubova, sa tipičnim neformalnim leksičkim i frazeološkim izrazima: *Ma ajde bre, kakve gluposti*. Obraćaju se jedan drugom sa ti i vi (navijač kao pojedinac ili deo grupe): *Posle onih cuvenih 6:2 (0:2) nikako nisi neutralan, zato i razumem cemu ovaj tvoj komentar, Nadaj se nadaj se... jedva ste umuvali loptu, Trebao je Partizan da vas odere!*

Ovi primeri jasno ilustruju naše mišljenje o novim diskursnim formama u onlajn vestima kao indikatoru potencijalnih promena u jezičkim formama. Na osnovu navedenih primera iz novinskih onlajn vesti i reportaža i poređenjem sa štampanim varijantama isti novinskih članaka, možemo ustanoviti samo manje promene, a one su uslovljene ne toliko ni medijem koliko, pretpostavljamo, softverskim rešenjima koja omogućavaju ovu ili onu formu (Recimo, ovde mislimo na činjenicu da se uokvireni citat u intervjuju u štampanoj verziji uopšte ne izdvaja u onlajn verziji), dok se

krupnije promene ne mogu uočiti u jeziku, osim na nivou teksta. Činjenica da je neformalni jezik navijača vidljiviji zahvaljujući onlajn usluzi novinske kuće, nikako ne znači da je on sam po sebi nova forma, već samo da je sad dostupniji i onim čitaocima koji ga možda uživo nisu do sada čuli ili slušali.

Ovde nismo dali iscrpnu analizu svih interesantnih jezičkih pojava koje ovakav diskurs (kao i mnogi drugi kojima se lingvistika bavi) pruža. Posebno bi bilo interesantno ispitati načine imenovanja potpisnika komentara i to u vezi sa različitim žanrovima onlajn komunikacije, ne samo novinske već i u okviru drugih primena savremene tehnologije u svrhe komunikacije. U sportskim komentarima nalazimo: *Vožd, Ne verujem, MatijaBG, Simke, Oooo Mustafafoo*, i sl. Neke od "komentatora" vesti nalazimo i u drugim rubrikama da šalju svoje komentare.

S tim u vezi postavlja se i pitanje autentičnosti nekih učesnika i njihovog jezika. Kako tvrdi Coupland (2001), autentičnost nije preterano popularna tema u društvenim naukama. Mada, citirajući Hockett-a (1963), jedno od obeležja jezika je "dislociranje", odnosno sposobnost da govorimo i o onome što nije neposredno tu, što zamišljamo, izmišljamo i sl. A analiza diskursa, sa svojim kategorijama indirektnosti, implikature, višesmislenosti, kontekstualizacije, hibridnosti, dovodi do krajnosti poimanje "autentičnog značenja". Medijski disurs je još udaljeniji od autentičnosti, te analiza diskursa (kritička) posmatra diskurs pre svega sa stanovišta otkrivanja skrivenog (moći) u tekstu. Otuda i često postavljana pitanja: Koliko se može verovati novinama (medijima)? Kakve posledice po kulturu imaju savremeni mediji? Iako ova i slična pitanja koje postavlja Coupland u vezi sa jednim engleskim televizijskim programom (kojim se bavi u navedenom radu) ne navodimo u celini, i suštinski ne u identičnom smislu u kome ih on upotrebljava, smatramo da su i ova pitanje važna kada su u pitanju savremeni mediji. Jer, informacija može izuzetnom brzinom da bude prenesena do velikog broja pratilaca medija, ali se manje pominje činjenica da jezik ne mora nužno da bude autentičan, s obzirom da se govornik/pisac još teže može utvrditi nego što je slučaj sa tradicionalnijim medijima.

U zaključku, smatramo da se o uticaju savremenih medija na jezik, njegov kontinuitet i diskontinuitet, promene i inovacije koje oni donose, kao i budućnost upotrebe medija i primene saznanja o takvim uticajima mora još pisati i istraživati. Za sada možemo reći da su promene najuočljivije u smislu kombinovanja jezičkih i drugih semiotičkih sredstava komu-

nikacije, kao i promene u organizaciji i strukturiranju tekstova. Takozvani tradicionalni tekstovi i forme nisu nestali i rekombinuju se u nove, ali ta promena za sada se ne čini toliko značajnom, koliko je značajna činjenica da korisnik savremenih medija ima veću dostupnost i mogućnost biranja onih formi tekstova koje su mu potrebni.

Literatura:

- Coupland, N., 2001. Stylization, authenticity and TV news review. *Discourse studies*, vol 3(4), 412-442.
- Crystal, D. 2008. *Txtng. The Gr8 Db8*, Oxford: Oxford University Press.
- Edwards, M.U. Jr., 1994. *Printing, Propaganda, and Martin Luther*. Berkeley: University of California Press
- Guo, L. et al., 2011. Multimodal Literacy in Extended Learning Learning Activities, in: Ho C.M.L, Anderson, K.T. and Alvin P. Leong (eds.), 2011. *Transforming Literacies and Language Multimodality and Literacy in the New Media Age*, London- New York, Continuum.
- Herring S, 2013. Discourse in Web 2.0: Familiar, Reconfigured and Emergent, in: Tannen., D. and Trester, A.M, (eds). *Discourse 2.0, Language and New Media*. Washington: Georgetown University Press.
- Ho, C.M.L, Anderson, K.T. and Alvin P. Leong (eds.), 2011, *Transforming Literacies and Language Multimodality and Literacy in the New Media Age*, London-New York: Continuum International Publishing Group.
- Aitchison, J. and Lewis, D.M. (eds.), 2003. *New Media Language*. London-NewYork: Routledge.
- Lewis D., 2003. Online news. A new genre? in: Aitchison J. and Diana M. Lewis, 2003. *New Media Language*. London-NewYork: Routledge.
- Manevich, L., 2013. *Software Takes Command*, New York-London: Bloomsberry Academic.
- McLuhan, M. *Understanding Media. The Extensions of Man*. London and New York
- Snoddy, R. 2003. Modern media myths, in: Aitchinson, A. and Lewis, M.D, (eds.) (2003). *New Media Language*. London: Routledge. 18-26.
- Tannen., D. and Trester, A.M., 2013. *Discourse 2.0, Language and New Media*, Washington: Georgetown University Press.
- Thurlow, C. and K. Mroczek (eds.), 2011. *Digital discourse: language in the new media*. New York: Oxford University Press, 70-87.
- Thurlow, C. and K. Mroczek (eds.), 2011. *Digital discourse: language in the new media*. New York: Oxford University Press
- Wood, Skevington, A. 1969. *Captive to the Word. Martin Luther: Doctor of Sacred Scripture*. The Paternoster Press.

Vesna Polovina

University of Belgrade

Faculty of Philology

MODERN MEDIA AND LANGUAGE (DIS)CONTINUITY

Summary

In the paper we argue that the changes that modern technology and media bring about cannot be fully observed at the present, but that previous history of technological advances and their impact on culture and language indicate some of the effects that can be expected. At present, the most noticeable change can be observed in the degree of use of multimodality: written, oral, visual and audio communication. The analysed text of online news in a Serbian newspaper show that the structuring of textual segments also differs, but that even that structuring, in spite of the more interactive form (such as including readers' commentaries) linguistically shows no new forms of discourse, but a new mixing of previously existing forms.